

Ali je internacionalizacija brez slovenščine pogoj kakovosti visokega šolstva?

Monika Kalin Golob

V vsesplošni krizi in pomanjkanju denarja, pa tudi domačih študentov in študentk, se zadnjih deset let ponuja prav posebna interpretacija internacionalizacije, ki je ena od pomembnih zahtev bolonjskega procesa in tudi kriterij vrednotenja kakovosti univerz. Pogosto se vidi v njej zgolj priložnost za pritok tujih študentov, s katerimi bi lahko pridobili »svež denar« za obubožane fakultete. Da bi jih imeli vse več, ponujamo vedno več angleških predmetov – a ne tako, kot predvideva zakon, ampak z napol ali kar nelegalnimi izvedbami predmetov in programov v angleščini. Če ob tem upoštevamo, da visoko šolstvo z bolonjsko reformo postaja vedno bolj tržna, ne pa akademska dejavnost, se internacionalizacijo razume kot ekonomski dodatek za institucijo. Da bi to prikrili, vodstva univerz in fakultet rada povezujejo internacionalizacijo z višjo kakovostjo visokega šolstva. Tako se skorajda ne sme dvomiti, da je »internationalizacija« že tudi zagotovilo za kakovost. Najhitrejša pot do nje pa so programi v angleščini, za katere se zdi, da bodo rešili vse težave slovenskega visokega šolstva.

V zadnjem dokumentu, ki obravnava to področje strateško, tj. v »Nacionalnem programu visokega šolstva za obdobje 2011–2020«, ni mogoče prezreti vpliva te usmeritve, saj obravnava potrebo po internacionalizaciji v povezavi z »mednarodno atraktivnostjo«, ki jo bomo pridobili s »študijskim procesom v tujem jeziku« (str. 35). Utemeljitev v dikciji turističnega oglaševanja je dovolj zgovorna: »Slovenija bo privlačna destinacija za visokošolski študij ter pedagoško, raziskovalno in strokovno delo tujih študentov in strokovnjakov« (str. 36). Ali z besedami bivšega ministra za visoko šolstvo dr. Žiga Turka (»Odmevi«, TV Slovenija, 25. 7. 2012): »Univerze, izobraževanje postaja globalni posel, ki se ga je treba lotiti z globalnimi orodji in globalnimi jeziki.« Izobraževanje kot gospodarski dobičkonosni dodatek torej, in ne izobraževalni cilj: »Mi se bomo potrudili

[število tujih študentov] povečati tako, da bomo omejili pravila, ki se tičejo uporabe slovenskega jezika.«

Kakovosti slovenskega visokega šolstva ne bo povečala instantna internacionalizacija s prizadevanji za čim več tujih študentov, sploh kadar so ti sredstvo trženja. Kaj so cilji univerzitetnega izobraževanja? Komu je namenjeno in čemu imeti javno šolstvo? Naj bo organizirano za dobro družbe in podporo znanosti? Ali pa je le še ena od tržnih dejavnosti, ki naj bi prinašale dobiček? Zdravnik, pravnik ali ekonomist, novinar, strojni inženir ali elektrotehnik morajo biti usposobljeni za sporazumevanje s svojimi sodržavljanji, torej morajo obvladati njihov jezik. Zakaj ne bi manjšanja generacij izkoristili za normalizacijo razmer na programih, kjer imajo visokošolski učitelji popolnoma neprimerljivo razmerje študentov na profesorja (35 in več, kar je visoko nad evropskim povprečjem), ne pa v paniki iskali tuje študente, ki bi upad generacij nadomestili?

Internationalizacija – vendar za kakšno ceno?

Raziskave so pokazale, da ima jezik predavanj velik vpliv na kakovost učnih dosežkov in prispeva k študentovemu kognitivnemu in kulturnemu razvoju (glej denimo dokument »Position Statement on Language Policy in Higher Education in Europe« iz leta 2011). Prav zato je odgovorna jezikovna politika, podprta s strokovnimi argumenti, pomemben del ohranjanja slovenskega jezika na vseh področjih delovanja in prispevek k uresničevanju skupnega evropskega visokošolskega prostora, ki lahko obstaja samo na temeljih jezikovne in kulturne raznolikosti. Razprava o jeziku visokega šolstva, ki jo odpira tudi 12. člen predloga Zakona o visokem šolstvu, zato ne sme biti usmerjena v izključujočo alternativo – slovenščina ali angleščina – temveč v iskanje ravnotežja med poučevanjem v maternem jeziku in ponujanjem možnosti za razvijanje znanja tujih jezikov. Predvsem pa tako pomembna vprašanje ne morejo biti politično-ideološka, temveč se jih mora sprejeti v okviru strokovne, premišljene vizije visokega šolstva: te nam zadnje desetletje v visokem šolstvu odločno primanjkuje – vsaj toliko, kolikor nam primanjkuje tudi denarja za to področje.

Obstoječa zakonodaja (glej zlasti 11. in 12. člen ustave) zagotavlja slovenščini status visokošolskega jezika in hkrati v »Zakonu o visokem šolstvu« dopušča rabo tujih jezikov, za kar so določene omejevalne okoliščine in postopki sprejemanja takšnih odločitev. Omejevalne okoliščine pa so nejasne in v praksi omogočajo poljubne interpretacije, dovolj sta že denimo klavzuli »deli študijskega programa« ali »večje število tujih študentov«. Tudi zakonska določba jezikovnonačrtovalnih dejavnosti v zvezi s slovenščino kot strokovnim in znanstvenim ter s slovenščino kot tujim jezikom se od sprejetja dopolnitve zakona leta 2004 še ni udejanjila. Čeprav ZVŠ izrecno določa, da »visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika«, nismo v raziskavi »Primerjalne študije o učnem jeziku v visokem šolstvu« zasledili nobenega sistematičnega pristopa k tej skrbi, in sicer ne na načelni (z izjemo prereza jezikovne politike Univerze na Primorskem) ne na praktični ravni. Skrb za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika je prepuščena samoiniciativi zaposlenih. Odgovorni se zanašajo na samoumevnost razvoja slovenščine zaradi njenega trenutnega pretežno prevladujočega položaja, hkrati pa želijo njen delež zmanjšati.

Statuti slovenskih javnih univerz zakonodajo bolj ali manj povzemajo, natančneje ločujejo med javnimi in drugimi programi (v katerih naj bi bila raba tujih jezikov liberalnejša), določajo organe za odločanje o izvedbah programov ali predmetov v tujem jeziku, »skrbi za slovenski jezik« pa se posvečajo le deklarativno. Pobude jezikoslovne stroke, da je treba vprašanje jezika visokega šolstva transparentno in sistemsko urediti, so naletele na odzive, da je vztrajanje pri zakonski dikciji, da je slovenščina učni jezik visokega šolstva, problematično in da zavira internacionalizacijo ter s tem kakovost visokega šolstva in predloge, da naj fakultete in univerze same odločajo o jeziku svojih programov. Temu sledi tudi zadnji predlog Rektorske konference RS za spremembo predloga besedila Zakona o visokem šolstvu (sprejet 24. maja 2013 v Kopru), ki predlaga, da se dosedanja dikcija 8. člena popravi v: »Učni jezik je slovenski. Visokošolski zavod lahko izvaja študijske programe ali njihove dele v tujem jeziku pod pogoji, določenimi s statutom. Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika.«

Oktobra 2013 je bil v javni obravnavi predlog novega Zakona o visokem šolstvu, ki vprašanje učnega jezika ureja v 12. členu. Predlog glede na sedanjo zakonodajo dodaja tri možnosti za izvajanje programov v tujem jeziku (v tujem jeziku je mogoče

Kakovosti slovenskega visokega šolstva ne bo povečala instantna internacionalizacija s prizadevanji za čim več tujih študentov, sploh kadar so ti sredstvo trženja.

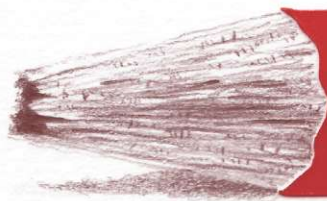
izvajati ne več le del programa, ampak tudi program v celoti, če jih izvaja gostujoči profesor in jih posluša večje število tujih študentov; v tujem jeziku se lahko izvajajo tudi skupni programi in programi domačih institucij v tujini).

Predlog 12. člena ne rešuje nedorečenosti prejšnje dikcije (kajti kako je določeno »večje število« tujih študentov?) in postavlja nove probleme: kako se izvajajo programi, ki jih izvaja gostujoči predavatelj za domače študente, ali sme domači visokošolski učitelj izvajati predmet v tujem jeziku, če ga poslušajo domači in študenti na izmenjavi? Prav tako se predlog ne izreka natančneje o skrbi za razvoj slovenskega strokovnega in znanstvenega jezika.

Neizpolnjene zaveze

Neusklajenost med zakonodajo, mnenjem stroke ter fakultetnimi/univerzitetnimi in državnimi strategijami že sedaj povzroča nelegalno izvajanje predmetov in programov v angleščini na račun izvedb v slovenščini. Rešitve so parcialne in nedomišljene, brez vloženih intelektualnih in finančnih virov. Na ljubljanski univerzi se izvajajo v angleščini ne le nekateri izbirni predmeti, ampak celotni programi, ki so sicer akreditirani v slovenskem jeziku; zakonska določitev, da se lahko posamezni predmeti izvajajo v tujem jeziku, če jih vpiše večje število tujih študentov, pa v praksi pomeni, da se predmet s 50 slovenskimi in tremi tujimi študenti izvaja v tujem jeziku, torej angleščini. In čeprav statuti univerz določajo, da je treba pri odločanju za izvedbo v tujem jeziku upoštevati znanje učitelja in študentov, se to ne dogaja, kriteriji za tako vrednotenje pa prav tako ne obstajajo.

Predlog 12. člena ZVŠ ne prispeva k razreševanju dosedanjih nejasnosti in še bolj odpira vrata netransparentnosti (čemu denimo 2. odstavek, ki navidezno prenaša izjeme na statute, čeprav jih določa 3. odstavek?) na račun slovenščine kot jezika visokega šolstva. Menimo, da je treba vnesti določila, ki bi državo zavezala k oblikovanju jezikovnonačrtovalnega okvira za rabo jezikov v visokem šolstvu, univerze pa k izdelavi in upoštevanju posameznih jezikovnonačrtovalnih dokumentov,

in vnesti varovalke o maksimalnem številu vsebin v tujem jeziku, ki jih lahko slovenski študent posluša na rednem študiju slovenskih univerz: npr. na prvi stopnji do 10 % ECTS (tj. do 18 ECTS na triletnih in do 24 ECTS na štiriletnih programih prve stopnje), na drugi stopnji do 20 % (to je do 24 ECTS na dvoletnih programih in do 12 ECTS na enoletnih programih druge stopnje) in do 50 % na doktorskih programih.*

A še tako popolni zakonski členi bodo nepomembni, če za kakovostno internacionalizacijo visokega šolstva ne bo zagotovljeno dodatno financiranje programov, modulov, tečajev za tuje in domače študente in učitelje. Če izhajamo iz statusa državnega jezika kot vrednote, je priporočilo za jezikovno urejanje visokega šolstva precej preprosto: če želimo imeti kakovostno javno šolstvo, ga moramo ustrezno financirati, da bo izpolnjevalo svoje poslanstvo javne dobrine. V taki situaciji že sedanja zakonska ureditev 8. člena omogoča internacionalizacijo kot kakovostno prvirno, s katero visoko šolstvo odpiramo mednarodnemu prostoru, da bi tako izmenjavali znanje, izkušnje in presegali zaprtost vase. Zakon namreč omogoča gostovanje tujih profesorjev ter uvajanje vzporednih predmetov in programov v tujem jeziku. Interpretacija, da je zakonska diktacija preveč omejevalna, izhaja iz dejstva, da za take programe in predmete ter gostovanja ni zagotovljeno financiranje.

Da slovenščina ni ovira kakovostni internacionalizaciji, kažejo tudi predlagane rešitve v »Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018«. A te izhajajo iz domneve, »da slovenske univerze in Republika Slovenija želijo ohraniti in nadalje razvijati slovenščino kot učni jezik visokošolskega izobraževanja in jezik znanosti, hkrati pa si želijo zagotoviti nemoteno mednarodno razsežnost svojega delovanja in mednarodno konkurenčnost« (NPJP, str. 28). Program pri tem navaja (str. 29, 30):

• MIZŠ in univerze morajo v okviru nastajajočega zakona o visokem šolstvu, izvrševanja Resolucije o nacionalnem programu visokega šolstva in strategij postaviti pregledne modele za smiselno vključe-

vanje tujih študentov in visokošolskih učiteljev: (1) s kakovostnimi vzporednimi programi in izbirnimi moduli, posebej oblikovanimi za izmenjavne študente, katerih predmete bi pod posebnimi pogoji (v skladu z naslednjo alinejo ukrepov) lahko izbirali tudi domači študenti; (2) z uvajanjem koncepta diferencirane večjezičnosti po tujih zgledih. Koncept predvideva, da je jezik visokošolskega študija enak prevladujočemu jeziku okolja, da pa se slušateljem, ki tega jezika ne razumejo zadosti dobro, ponudi simultani (strojni) prevod v tuji jezik z orodji, prilagojenimi posameznim strokam; prosojnice in drugo študijsko gradivo so praviloma dvojezični, v jeziku okolja in v tujem jeziku, v tujem jeziku pa potekajo tudi konzultacije s tujimi študenti; (3) s spodbujanjem študentske solidarnosti in tutorstva oziroma partnerskega razmerja med domačimi in gostujočimi študenti;

• zakonodaja mora določiti obvezni večinski obseg izvajanja visokošolskih programov v slovenskem jeziku, in ne tega v celoti prepustiti univerzam. Ker se strateška usmeritev univerz in države glede povečanja izmenjav ujema, se Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport ter visokošolske organizacije sporazumejo o ustreznem načinu njihovega financiranja;

• na ravni doktorskega študija se univerzam prepusti avtonomna jezikovna politika ob upoštevanju ustavnih in zakonskih omejitev ter splošnega načela, da naj slovenski profesorji slovenskim študentom ne predavajo v tujem jeziku.

Vsega tega predlog, ki je v obravnavi, ni vključil, zato je treba 12. člen skladno z NPJP in študijami, ki so nastale v zadnjih letih, dopolniti in z njim zagotoviti transparentnost jezikovne politike visokega šolstva in s tem tudi njegovo kakovost. ●

*ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System) je standardni sistem Evropske unije za vrednotenje akademskih dosežkov visokošolskih študentov (op. ur).